նորդն Պետրոսի առաքելոյ (ՇՆՈՐՀԱԼԻ)· – «Ձեզ՝ որ էքդ գլուխ յետ Քրիստոսի, սրբեալք ի նմանէ եւ գլուխ կաթողիկէ եկեղեցւոյդ Հռոմայեցւոց, ամենայն եկեղեցեաց մօր··· Գրիգորիոս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի, շնորհօքն Աստուծոյ կաթողիկոս համօրէն եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, որդի սրբոյ եկեղեցւոյդ՝ որ է հիմն օրինաց համօրէն քրիստոնէութեան» (ԳՐԻԳՈՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՊԻՐԱՏ)։

Մենք գիւրաւ կրնայինք, հինէն ու նորէն, երկարել նման վարդապետական փաստեր, և կամ թուել շարքը հայ աշխարհիկ և եկեղեցական անձերուն որոնք ուխտի կամ դաւանական տեսակէտով դիմեր են Ս. Քահանայապետին՝ մէջն ըլլալով նաեւ կաթողիկոսներ, բայց չենք ուզեր զեղծանիլ՝ հեռանալով մեր նպատակէն։ Միայն հարկ է շեշտենք Աւետիք քահանայի արարքը որպէս ամենազովելի և համեմատ Հայ Եկեղեցւոյ ուղղափառ հաւատքին, քանի որ ան վերջապէս կը դիմէ ներում հայցելու անկէ՝ որ գլուխ է յետ Քրիստոսի, այն եկեղեցիէն՝ որ մայր է բոլոր եկեղեցիներու։

Աւետիքի հաւատքով և համոզումով էր նաեւ անոր զինակից ու մարտակից Ճահումեանը և իր ընտանիքը Վենետկոյ մէջ[1] և դեռ ուրիշներ[2]։

Այս վկայութիւններէն կը հետեւի Ջամչեանի անկեղծութիւնն և հաւատարմութիւնը՝ նկատմամբ Աւետիք քահանայի վերջին արարքին պատմական ճշմարտութեան։

Ցոյց տալու համար թէ Ջամչեան նոյնպէս անկեղծ և հիմնաւոր է իր միւս խօսքերուն մէջ ալ՝ երբ Աւետիք քահանայի ներման խնդրոյ մասին կ'աւելցնէ «ըստ որում սովորութիւն էր ազգին՝ յայսպիսի մեծամեծ իրս դիմել ի գահն Հռովմայ», մէջ կը բերենք Ժ. Դարու հին պատմական փաստ մը՝ որուն յոյն աղբիւրներ ալ կը վկայեն.

«Քահանայ ոմն էր արժանաւոր զարդարեալ ամենայն առաքինութեամբք և սրբութեամբ՝ յԱգրապնոշնեաց գաւառին՝ որ կոչի Գոգովիտ, ի գեղն որ Բզրայրի գոմ անուն կոչի. և ի գեղն բնակեալ էր այր մի պատուական ի տանուտիրական տանէ. և խաբեալ զնա սատանայ չարութեամբ յայսմ նուագի, անզեղջ և անդառնալի խորհրդով արհամարհէր զքահանայն Աստուծոյ, և անարգէր զնա գարշելի և տգեղագոյն բանիւք սաստիկ վիճելով ընդ երկար աւուրս։ Զայրացեալ սրբոյ քահանային նզովեաց զնա դառնապէս, և ըստ աստուածատուր իշխանութեանն զոր ունէր ի ձեռին իւրում՝ զկապելն և զարձակելն ի յերկինս և յերկրի, կապեաց զնա բանիւ և զօրութեամբն Աստուծոյ՝ յանլուծանելի կապանս իմանալիս հոգեկաշկանդ խեղդմանց, ոչ կարացեալ արձակել զնա ումեք, բայց եթէ բանիւք բերանոյ իւրոյ և մատամբ սրբոյ աջոյ ձեռին նորա։ Ապա եհաս վախճան քահանային գնալ զճանապարհս հարց իւրոց՝ ըստ օրինակի ամենայն կենդանեաց. և նա մնաց անզեղջ սրտիւ յ'անել բանտի ի տան կապանացն։ Ապա ուրեք եկեալ ի միտս իւր, և գիտացեալ զհիգութիւն կորստեան անձին իւրոյ, ըստ մարգա-

1. Այդ կրօնական տեսակէտին շուրջ կ'անդրադառնայ նաեւ Ալիշան հեզ ու փափկանկատ ձեւով, հոն՝ ուր կը խօսի Ա. Ճահումեանի և Աւետիք քահանայի մասին. «Եկտասան... է հայրենիք թեւադրի Պատմութեան Ղափանեցւոց, կամ Դաւիթ բէկի, որպէս և յիշեցաք ոչ սակաւ ուրեք, այն է Ստեփաննոս Ճահնուշեանց, որդի Վարդանիսի կամ Վրթանիսի, միոյ ի զօրավարաց նոցին. զոր՝ իբրեւ գլխաւոր կամ սիրելագոյն անձն՝ ընտրեալ է Թաֆֆի ի ծանօթ վիպասանութեանն, պէսպէս զիպուածս ստեղծաբանելով ըստ քմաց հաճոյից. որ ինչ ստոյգ էր՝ յիշեցաք ի կարգի տեղագրութեանս. իսկ որ յետ այնց դիպաց՝ անծանօթ մնայր նա, և զի մի՛ եւս մնայցէ, և մի օտարոտի իմն կարծիցի զալուստ նորա յարեւմուտս և յարիլ ընդ միաբանս Հռոմէական եկեղեցւոյ, (որպէս կարծէ հեղինակ յետին՝ ծանօթութեան վիպասանութեանն, և փոփոխէ զաթոռն յոր դիմեաց միւս եւս նշանաւոր ներգործող յանցս պատերազմացն՝ Տէր Աւետիք), արժան համարիմ յայտ առնել, զի բազում ժամանակօք յառաջ ծանօթ էր առհմի Ճահումեանց ի քաղաքի աստ իտալիոյ յորում գրեմս» եւն (Սիսական, էջ 300).

2. Ուխտի ժամանակագրութեանն ալ բաց ի Ճահումեաններէն, զորս կը յիշէ թէ «Եկին ի Վենէժ յազգէ մերմէ եղբարք երկու հարուստ վաճառականք ի Հաքաւեդ երկրէ.. Ստեփան... և Նահապետ» (1737), նախապէս կը խօսի ուրիշ Ղափանցիի մը մասին ալ. «պատանի մի էր աստուածասէր ի վաճառականութիւն եկեալ յարեւելից Յովհաննէս անուն ի Հաբանդ երկրէ Հայաստանեայց» եւն. (1736), թերեւս Դաւիթ բէկի քաջերէն մէկը որ միւսներուն պէս Արեւմուտք դիմեց քայքայումէն վերջ։